

Badania w zakresie teologii systematycznej w Wydziale Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego

Słowa kluczowe: teologia systematyczna, Uniwersytet Warszawski, Kościół luterński w Polsce, Karol Serini, Rudolf Kesselring, Wiktor Niemczyk, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie

Key words: Systematic Theology, the Warsaw University, Lutheran Church in Poland, Karol Serini, Rudolf Kesselring, Wiktor Niemczyk, the Christian Theological Academy in Warsaw

Streszczenie:

Artykuł ukazuje rozwój polskiej, ewangelickiej myśli teologicznej w zakresie teologii systematycznej. Wraz z powstaniem wydziału teologii ewangelickiej w Uniwersytecie Warszawskim w roku 1921, rozpoczęła funkcjonowanie katedra teologii systematycznej, której pierwszym profesorem został ks. Karol Serini (1875-1931). Serini nie tylko nawiązał dialog z najnowszymi nurtami myśli protestanckiej w Europie, prezentując je w licznych publikacjach, ale stał się także uznanym specjalistą w zakresie myśli wolnomularskiej. Jego przedwczesna śmierć spowodowała konieczność rychłego obsadzenia katedry nową osobą, wybór władz wydziału padł na ks. Rudolfa Kesselringa (1884-1961), dotychczasowego proboszcza we Lwowie, który znany był ze swoich ekumenicznych wizji i projektów zjednoczeniowych. Wybuch II Wojny Światowej i okupacja przerwały prace wydziału, tak jak całego uniwersytetu. Po zakończeniu działań wojennych odrodził się wydział teologii ewangelickiej, ale władze komunistyczne nie pozwoliły Kesselringowi kontynuowania badań i dydaktyki. Kierownictwo katedry, w zastępstwie powierzono specjalście w zakresie religionistyki, ks. Wiktorowi Niemczykowi.

¹ Ks. bp Marcin Hintz jest dr. hab. teologii ewangelickiej, profesorem nadzwyczajnym, kierownikiem katedry Teologii Systematycznej Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie oraz biskupem Diecezji Pomorsko-Wielkopolskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego (Luterańskiego).

W roku 1954 władze komunistyczne rugując nauczanie teologii z przestrzeni Uniwersytetu, powołały do życia autonomiczną uczelnię Chrześcijańską Akademię Teologiczną w Warszawie, która kontynuowała prace wydziału, w tym badania w zakresie teologii systematycznej.

Abstract:

The aspects of systematic theology belonged to the most influential subjects from the very first of the protestant theological teaching at a university level in Poland. The Faculty of Protestant Theology at the University of Warsaw was founded in 1921, more than 100 years after the University itself had been established. The first professor of systematic theology at the Faculty was Karol Serini (1875-1931), who was familiar not only with the latest, at those times, movement inside the protestant theology – dialectic school of Karl Barth, but also was a member of the Polish Freemasonry. He died untimely at the age of 56. His successor at the chair was Rudolf Kesselring (1884-1961), former pastor in Lvov. His position was also open-minded and represented a very ecumenical profile. One of the most important postulates of Kesselring was the unity of the Polish protestant churches. During World War II, the Faculty of Theology, as well as the whole Warsaw University, was closed by German invaders. After the end of the War activities of the Faculty of Protestant Theology were revived. Unfortunately, the chair held by Wiktor Niemczyk no longer had the importance it enjoyed in the pre-war times. In 1954 the communist government established a small academy (higher school at university level), partly dependent on the authorities of that time, named Christian Academy of Theology in Warsaw.

Prehistoria – początki teologii ewangelickiej w Polsce XVI-XIX wiek

Od początku rozwoju ruchu reformacyjnego w XVI wieku w Europie, znalazł on bardzo żywą reakcję na ziemiach Królestwa Polskiego. Szczególnie miasta królewskie Gdańsk, Toruń oraz Elbląg stopniowo wprowadzały w życie reformy kościelne płynące z Wittenbergii i z czasem większość mieszczan opowiedziała się za wyznaniem ewangelickim. Również w Wielkopolsce ewangelicyzm odegrał znaczącą rolę w życiu społeczno-politycznym XVI wieku. Polski ruch reformacyjny rozwijał się w 2 nurtach: mieszczańskim i szlacheckim (Wijaczka 2014, 13).

Jak zauważa Oskar Bartel, polska Reformacja czerpała inspirację z różnych centrów teologicznych, to jest Wittenbergi, Genewy, odwoływała się do ruchu czesko-morawskiego oraz Siedmiogrodu, co spowodowało brak zwartej struktury, skutkujący brakiem rozwoju własnego szkolnictwa teologicznego (Bartel 1963, 9). W żadnym z polskich ośrodków ewangelickich epoki Reformacji nie powstał jednak ośrodek kształcenia teologicznego.

Stąd ważne znaczenie dla rozwoju teologii ewangelickiej w Polsce miała za to sekularyzacja Zakonu Krzyżackiego w Prusach. Spokrewniony z Zygmuntem I Starym (1467-1548), który był zdecydowanym przeciwnikiem ruchu reformacyjnego, ostatni wielki mistrz Zakonu Albrecht Hohenzollern (1490-1568), w akcie Hołdu Pruskiego 10 kwietnia 1525 roku na rynku w Krakowie uznał zwierzchność króla Polski. Konsekwencją tego wydarzenia było powstanie Prus Książęcych, pierwszego w świecie ewangelickiego państwa podlegającego formalnie polskiej, katolickiej koronie. Królewiec stał się od tego wydarzenia ważnym miejscem szerzenia się ideologii ewangelickiej na tereny Królestwa, a założony w Królewcu w roku 1544 uniwersytet odegrał ogromną rolę w kształceniu dzieci polskich protestantów i przyszłych duchownych ewangelickich (Tokarczyk 1988, 19).

Pomimo żywego rozwoju Reformacji w XVI wieku na terenie Królestwa Polskiego i później w 3 królewskich miastach Pomorza, a także na Śląsku Cieszyńskim w XVII wieku, warunki geopolityczne nie pozwalały na powstanie ośrodka kształcenia teologicznego, ani też na powstawanie dzieł *stricte* teologicznych, czyli traktatów dogmatycznych i etycznych, jakie powstawały w okresie ortodoksji luterńskiej i kalwińskiej w państwach, gdzie ewangelicy stanowili bądź to większość, bądź też posiadali swoje własne seminaria, ośrodki kształcenia duchownych lub wydziały teologiczne.

Jako ważne wydarzenie teologiczne XVII wieku trzeba przypomnieć słynne *Colloquium Charitativum* w Toruniu w 1645 r., które odbyło się z inicjatywy króla Władysława IV (1632-1648). Było to spektakularne

wydarzenie ekumeniczne na mapie ówczesnej Europy (Piszcz 1995).

Sytuacja wyznaniowa uległa zmianie na początku XIX w. Podział dawnego terytorium Rzeczypospolitej pomiędzy trzech zaborców zmienił również charakterystykę wyznaniową. Wzrost liczby ludności ewangelickiej w zaborze rosyjskim spowodowany był napływem grup fachowców narodowości niemieckiej, czeskiej, holenderskiej czy francuskiej, tak zwanych kolonistów, którzy skuszeni ulgami podatkowymi i oferowanymi warunkami pracy, tłumnie zjeżdżali na ziemie Polski centralnej, znajdując tutaj nową ojczyznę. Byli to zwykle specjaliści w różnych branżach, a także rolnicy, którzy przyjeżdżali całymi grupami, niejednokrotnie z własnym ewangelickim duchownym.

Wraz z dynamicznym wzrostem liczby ewangelików w zaborze rosyjskim, już na początku XIX wieku, ewangelickie środowiska kościelne podjęły działania mające na celu powołanie do życia samodzielnego wydziału teologii ewangelickiej w Warszawie, przy tworzonym wówczas Uniwersytecie Warszawskim. W 1816 r. grupa księży skupiona wokół reformowanego duchownego ks. Bogumiła Diehla (1765-1831) zwróciła się do władz carskich o erygowanie wydziału teologii niekatolickiej w warszawskiej Szkole Głównej (Kneifel 1964, 105). Próby te nie przyniosły jednak pozytywnych rozstrzygnięć.

Ośrodkiem kształcenia duchownych luterańskich w Królestwie Rosyjskim stał się powstały w roku 1632 wydział teologii ewangelickiej w uniwersytecie w Dorpacie (obecnie Tartu w Estonii), gdzie działała organizacja studencka *Polonia* (Krebs 1998, 17). Stamtąd też płynęły kolejne petycje do władz carskich o utworzenie w Szkole Głównej w Warszawie wydziału kształcącego ewangelickich teologów. W 1880 r. powstało w Dorpacie Koło Teologów Polskich, do którego celów należało także kształtowanie patriotycznych postaw propolskich. Działania tej organizacji kontynuowało Koło Teologów Ewangelickich, działające w strukturze UW, a następnie ChAT.

Powstanie uniwersyteckiej teologii ewangelickiej w II Rzeczypospolitej

Okres międzywojenny można scharakteryzować jako czas powolnego rozwoju Kościoła ewangelickiego w Polsce². Charakterystyczne jest zbudowanie silnej infrastruktury kościelnej: prężnie działają żeńskie diakonaty ewangelickie, prowadzona jest szeroko akcja wydawnicza, wreszcie na polskiej mapie pojawia się uniwersytecka teologia ewangelicka. Opracowanie dziejów protestantyzmu okresu międzywojennego, autorstwa Elżbiety Alabrudzińskiej, podkreśla rozwój życia religijnego, pracy charytatywnej oraz edukacyjnej, nie zauważając przy tym lub marginalizując znaczenie pracy teologicznej (Alabrudzińska 2004, 174, 195). Autorka dostrzega kulturotwórczą rolę protestantyzmu w polskim społeczeństwie, a w jego szerzeniu szczególne znaczenie przypisuje czasopiśmiennictwu.

W lutym 1919 r. dziekan wydziału prawa Uniwersytetu Warszawskiego, specjalista w zakresie prawa międzynarodowego, prof. Zygmunt Cibichowski, występuje do senatu uczelni z wnioskiem o utworzenie wydziału ewangelickiego. Powołuje się przy tym na dużą liczbę ewangelików w państwie polskim. Do inicjatywy przystępuje wówczas Konsystorz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, delegując kilku wybitnych księży na dodatkowe studia za granicę, wskazując na niezależną Szwajcarię i jej uniwersytet w Bazylei. Mieli oni uzyskać wyższy stopień naukowy, równoznaczny ze stopniem naukowym doktora, a w Szwajcarii określany mianem licencjata teologii.

W styczniu 1921 r. rozpoczyna pracę Studium Teologii Ewangelickiej. Immatrykulowanych wówczas zostało 19 studentów, a 2 osoby podejmują studia jako wolni słuchacze.

W dniu 19 kwietnia 1921 r. nastąpiło oficjalne powołanie do życia Wydziału Teologii Ewangelickiej w Uniwersytecie Warszawskim, który

² Poniższa analiza odwołuje się do wyników moich wcześniejszych badań przedstawionych w pracy: Hintz 2007, rozdział 6.

w wizji bp. J. Bursche miał być także, jak zauważa J. Gryniakow, swoistym łącznikiem pomiędzy poszczególnymi Kościołami ewangelickimi w Polsce (Gryniakow 1972, 79). Niestety, idea ta nie spotkała się z należyтым odzewem innych, działających na terenie II Rzeczypospolitej, Kościołów ewangelickich. Pomysł utworzenia wydziału teologicznego na polskim uniwersytecie skrytykowały również kręgi ewangelickie w Berlinie.

Obok księży profesorów Edmunda Burschego i Jana Szerudy trzecim członkiem Rady tworzącego się wydziału teologii ewangelickiej został Jan Łukasiewicz (1878-1956), wybitny filozof, logik oraz matematyk, który prowadził zajęcia z filozofii dla ewangelickich studentów (Szeruda 1952, 12). Do dwóch pierwszych wymienionych teologów dołączają i podejmują pracę na wydziale ks. Adolf Suess (1887-1952) w katedrze Egzegezy Nowego Testamentu oraz ks. Karol Serini w katedrze Teologii Systematycznej, którego sylwetka i dorobek naukowy zostaną ukazane poniżej.

Równocześnie z wydziałem teologicznym w Uniwersytecie Warszawskim, na terenie II Rzeczypospolitej powołano do życia już w roku 1920 Szkołę Teologiczną w Poznaniu (*Evangelisches Predigtseminar*), która kształciła kadry dla niemieckojęzycznego Kościoła Unijnego w Wielkopolsce. Wzorcem dla tej instytucji była szkoła teologiczna w Bethel (Gastpary 1972, 80).

Poznańskie seminarium kaznodziejskie wydawało własny organ naukowy (*Jahrbuch des Theologischen Seminars der Unierten Evangelischen Kirche in Polen*), wychodzący nieregularnie w latach 1929-1937, a więc długo przedtem, nim udało się powołać do życia czasopismo naukowe warszawskiego wydziału. Jak zaznacza J. Szeruda, pracujący tam wykładowcy koncentrowali się na praktycznym wymiarze teologii oraz zagadnieniach z zakresu historii Kościoła (Szeruda 1952, 20). Stąd też nie odnajdziemy w dorobku poznańskiej szkoły teologicznej znaczących badań w zakresie systematyki.

Tak więc to nie Poznań, a Warszawa i jej wydział teologii ewangelickiej stała się ważnym elementem życia naukowego w międzywojennej

Polsce. W latach 20. szczególne znaczenie w tym środowisku miała postać ks. Karola Seriniego.

Początki akademickiej ewangelickiej teologii systematycznej w II Rzeczypospolitej

Jako osobę, która miała zostać pierwszym polskim ewangelickim teologiem systematycznym, *par excellence*, wybrano doświadczonego duchownego, proboszcza w Zgierzu – ks. Seriniego.

Karol Artur Serini (1875-1931) przeszedł drogę typową dla polskich luteran z terenu zaboru rosyjskiego. Urodził się w Tomaszowie Rawskim, czyli dzisiaj Mazowieckim, uczęszczał następnie do gimnazjum w Częstochowie, od 1893 r. studiował teologię ewangelicką w Dorpacie (Suess 1934, VIII)³.

Po ukończeniu studiów i powrocie do Kongresówki, 24-letni Serini zostaje ordynowany na duchownego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w 1899 r. i podejmuje pracę w parafiach w Pabianicach, Łodzi, Stawiszynie, po czym zostaje wybrany proboszczem parafii ewangelickiej w Zgierzu, gdzie oddał się imponującej pracy charytatywno-opiekuńczej. W parafii prezentował postawę propolską, co doprowadziło do konfliktu z niemiecką większością zborowników i konieczności opuszczenia Zgierza w roku 1920 (Orawska 2005).

W ramach procesu tworzenia wydziału teologicznego na polecenie superintendenta generalnego ks. Juliusza Burschego, ks. Serini udaje się do ewangelicko-reformowanego wydziału teologicznego Uniwersytetu w Bazylei na dalsze studia teologiczne. Krótki pobyt zostaje zakończony napisaniem dysertacji *Die Religionsphilosophie von Wilhelm Windelband*, na podstawie której otrzymuje on tytuł licencjata teologii ewangelickiej, uznany w Polsce, jako równoważny stopniowi doktora.

Po powrocie do kraju zostaje skierowany do Warszawy, gdzie

³ W 1. rocznicę śmierci Seriniego odbyła się wspomnieniowa akademicka, podczas której ks. Adolf Suess przedstawił w referacie drogę zmarłego kolegi, opublikowanym później dziele pośmiertnym.

obejmuje stanowisko profesora w katedrze Teologii Systematycznej, prowadząc wykłady z dogmatyki, etyki, historii religii i filozofii religii.

Ks. Serini uczestniczy również w pracach Wydziału Filozofii UW, kierując tam nawet sekcją metafizyki i filozofii religii. Paralelnie do aktywności uniwersyteckiej, prof. Serini prowadzi zajęcia z filozofii w Gimnazjum Ewangelickim im. Mikołaja Reja, gdzie zajęcia prowadził także wybitny logik i etyk Tadeusz Kotarbiński (1886-1991) (Kneifel 1967, 167).

Z czasem zainteresowania warszawskiego systematyka coraz bardziej koncentrują się wokół metafizyki, zwłaszcza bliska jest mu filozofia religii nurtu neokantowskiego, która zafascynowała go podczas studiów w Szwajcarii. W swoich wykładach silnie krytykował prądy minimalistyczne i redukcjonistyczne w filozofii XIX w., to jest pozytywizm, utilitaryzm oraz marksizm (Wojak 1982, 145). Pierwszy polski systematyk w swych akademickich wykładach odwoływał się bezpośrednio do koncepcji neokantyzmu, ale wskazywał zarazem, że dwa najważniejsze dzieła w najnowszej refleksji teologicznej to: Rudolfa Otto (1869-1937) *Das Heilige. Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*, która ukazało się w 1917 roku (Otto 1993) oraz *Römerbrief* Karola Bartha, manifest teologii dialektycznej, wydany w 1919 roku (wyd. 2 poprawione 1922). Jak wskazuje T. Wojak, wykłady z zakresu dogmatyki prowadzone przez Seriniego były pod wyraźnym wpływem teologii szwajcarskiego dialektyka (Wojak 1982, 155).

W 1926 r. ukazuje się w języku polskim rozszerzone wydanie bazylejskiej rozprawy: *Filozofia religii szkoły badeńskiej* (Serini 1926a, 152)⁴. Na podstawie tej dysertacji ks. Serini otrzymuje tytuł profesora zwyczajnego. W roku 1929 wydał Serini krótką rozprawę *Istota teologii*, gdzie w następujący sposób podsumował cel badań w zakresie systematyki: „Teologia zaś systematyczna ma za zadanie zgodnie ze swą nazwą ująć w organiczną całość twierdzenia wiary chrześcijańskiej i normy

⁴ Wszędzie w tytułach zachowano pisownię oryginalną.

życia chrześcijańskiego, wykazując ich zasadność i słuszość i stając w ich obronie w życiu kościoła chrześcijańskiego” (Serini 1926b, 38). Z pracy tej wyłania się ekumeniczne podejście Seriniego, który pisze, że „teologia chrześcijańska jest pniem, z którego wyrasta kilka silnych konarów” (Serini 1926b, 29). Pisze on o trzech tradycjach teologicznych (katolicyzm, prawosławie, protestantyzm) i dodaje: „Podział ten jest w równiej mierze wynikiem dziejowego rozwoju jak wyrazem swoistej struktury pobożności i życia chrześcijańskiego” (Serini 1926b, 30). To jakby antycypacja wizji jedności w pojednanej różnorodności – tak charakterystycznej dla ewangelickiego rozumienia dążeń ekumenicznych.

Z czasem Serini zbliżył się do warszawskich kręgów masońskich. W 1929 roku został przyjęty do Łoży „Wolność Przywrócona” w Warszawie, która funkcjonowała w ramach Wielkiej Łoży Narodowej Polski. Warszawska loża masońska publikuje już po jego śmierci badania na temat wolnomularstwa w książce *Symbol w wolnomularstwie*, na 53 stronach. Tekst ten stanowi ważny przyczynek do historii symboliki ruchu masońskiego. Jak zauważa współczesny badacz wolnomularstwa Kamil Opalski: „Opublikowane prace [Seriniego...] stanowiły w okresie międzywojennym godną uwagi próbę fachowej analizy wolnomularstwa tak od strony historycznej, jak i teoretycznej (...) rozważania oparte o własne wolnomularskie doświadczenie zasługują na pełną wiarygodność; prezentowane zaś przezeń poglądy są wynikiem rzetelnej, opartej na źródłach pracy badawczej” (Opalski 1992, 100)⁵. W roku 1992 czasopismo „Ars Regia” dokonało reprintu tego tekstu wraz z innym wykładem zatytułowanym *Masoneria*⁶.

Warto w tym miejscu również przywołać uroczystości pogrzebowe ks. Seriniego, gdyż odnajdziemy w nich pewne rytuały ówczesnego życia uniwersyteckiego.

⁵ W pierwszym numerze czasopisma „Ars Regia” opublikowano również teksty samego Seriniego: *Masoneria* oraz *Symbol w wolnomularstwie*.

⁶ Serini 1933. Reprint „Ars Regia” 1992. Kolejny reprint ukazał się w roku 2014: Sandomierz: Armoryka.

Ks. Serini zmarł przedwcześnie w wieku 56 lat, w Warszawie, rankiem 21 października 1931 roku. Po południu zwłoki wystawiono w kościele Świętej Trójcy, gdzie przemówienie wygłosił proboszcz parafii, ks. August Loth. Już następnego dnia, 22 października, odbył się pogrzeb, z udziałem profesorów Wydziału Teologii Ewangelickiej oraz przedstawicieli Senatu warszawskiej *alma mater*. Kondukt, prowadzony przez orkiestrę, przeszedł z kościoła przy placu Małachowskiego na „dziedziniec uniwersytecki, gdzie z balkonu żegnał Zmarłego J. M. Rektor Uniwersytetu profesor Jan Łukasiewicz oraz Dziekan Wydziału Teologii Ewangelickiej ks. prof. Jan Szeruda” („Pogrzeb śp. ks. prof. Karola Seriniego” 1931, 167).

Pośmiertnie, staraniem kręgu przyjaciół, wydano teksty rozporoszone zebrane w tomie pt. *Życie, nauka i religia*, zawierającym rozważania dotyczące filozofii religii, metafizyki, mistyki, jak też wolnomularstwa, czy szerzej humanizmu. Znajdziemy w tej książce również swobodną egzegezę Pawłowego *Listu do Filipian*. Dodano również wybrane przemówienia, recenzje i rozmyślenia (Serini 1934).

Po nagłej śmierci prof. Seriniego władze Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP oraz środowisko Wydziału Teologii Ewangelickiej UW szukało następcy na stanowisko profesora ewangelickiej teologii systematycznej.

Ostatecznie wybór padł na ks. Rudolfa Kesselringa (1884-1961), 47-letniego proboszcza we Lwowie, doktora filozofii oraz teologii, który został powołany na wakujące stanowisko w katedrze teologii systematycznej. Dotychczas ten teolog zajmował się właściwie zagadnieniami z zakresu historii Kościoła. Po trwających blisko pół roku negocjacjach, Kesselring objął stanowisko profesora nadzwyczajnego UW w 1932 r., które pełnił aż do wybuchu wojny.

Rudolf Jacob Johann Kesselring przeszedł długą drogę do warszawskiej profesury, pełniąc różne funkcje duszpasterskie. Kesselring studiował teologię i filozofię na uniwersytetach w Wiedniu, Lipsku oraz Halle w latach 1903-1907, po czym został ordynowany i pełnił służbę wikariusza w Białej.

Podczas I Wojny Światowej pełnił funkcję kapelana armii austriackiej w latach 1915-17 jako *Feldkurrat der Reserve* (Kneifel 1967, 110). Po zakończeniu działań wojennych przeniósł się do Lwowa, obejmując stanowisko II, po czym I proboszcza parafii ewangelickiej augsburskiego i helweckiego wyznania. W okresie tym Kesselringowi szczególnie bliska była idea zjednoczenia Kościołów ewangelickich. Lwowski duchowny był twórcą słynnej odezwy rady parafialnej we Lwowie. Odezwa ta nawiązywała do treści *Ugody Sandomierskiej* z roku 1570, wzywającej wszystkie Kościoły ewangelickie do utworzenia „jednego wielkiego Kościoła ewangelickiego w Polsce” (Za: Alabrudzińska 2004, 244). Idea ta spotkała się jedynie z poparciem jednoty Kościoła Ewangelicko-Reformowanego, nie doprowadzając do powstania jakiegokolwiek formy federacji Kościołów ewangelickich w Polsce, co miało być pierwszym krokiem zjednoczeniowym, wskazanym w odezwie lwowskiej parafii augsburskiego i helweckiego wyznania.

W wieku 28, w roku 1910 lat teolog uzyskuje tytuł doktora filozofii na założonym w roku 1875 uniwersytecie w Czerniowcach na Bukowinie (obecnie miasto w południowo-zachodniej części Ukrainy nad rzeką Prut) na podstawie rozprawy historycznej pt. *Die evangelischen Siedlungen Galiziens im josefinischen bis francisceischen Zeitalter 1772-1912*, wydanej we Lwowie na 99 stronach (Za: Gastpary 1974, 33).

14 lat później, w roku 1928, ks. Kesselring uzyskuje tytuł doktora teologii na wydziale teologii ewangelickiej w Wiedniu, na podstawie pracy omawiającej doktrynę i życie Braci Polskich. W następnym roku, to jest 1929, rozpoczyna służbę kapelańską w Wojsku Polskim, w której pozostanie zaledwie trzy lata (Rej 2000, s. 148). W międzyczasie publikuje pracę ukazującą działania zjednoczeniowe Kościołów ewangelickich w Polsce (Kesselring 1926).

W 1929 r. lwowski proboszcz opublikował w języku niemieckim monografię historyczną parafii ewangelickiej we Lwowie: *Die evangelische Kirchengemeinde Lemberg von ihren Anfängen bis zur Gegenwart (1778-1928)* (Kesselring 1929).

Obejmując katedrę wygłasza wykład inauguracyjny, który później jako nadbitka ukazuje się drukiem (Kesselring 1932).

Kesselring bardzo żywo bierze udział w życiu intelektualnym Warszawy, wygłasza wykłady okolicznościowe oraz później je wydaje w postaci książkowej. Teolog żywo reaguje na przemiany polityczne, jakie mają miejsce w niemieckim Kościele ewangelickim. Krytykuje duchownych, którzy popierają politykę Hitlera i program narodowego socjalizmu (Kesselring 1934a). W tymże 1934 roku publikuje krótką monografię poświęconą Reformatorowi Zurychu, Huldrychowi Zwingliemu (Kesselring 1934b).

W roku 1936 ukazuje się w Warszawie książeczka pt. *Znaczenie psychoanalizy i psychologii indywidualnej we współczesnym systemie wychowawczym*, będąca nadbitką referatów wygłoszonych w Cieszynie w roku 1935 (Kesselring, 1936). Opracowanie ma charakter popularno-naukowy.

W okresie pracy uniwersyteckiej Kesselring publikuje systematycznie na łamach czasopisma naukowego „Rocznik Teologiczny” wydawanego przez Wydział Teologii Ewangelickiej UW od roku 1936. Rocznik ukazał się po wielu latach starań środowiska ewangelickiego o wydawanie własnego periodyku naukowego (Bendza 2005, 131).

W numerze 2 Rocznika, Kesselring opublikował *Chrześcijaństwo i Kościół w walkach światopoglądowych dni dzisiejszych* (Kesselring 1937, 37-133). W tekście tym, przepojonym stylem kaznodziejskim, autor opowiada się przeciwko fanatyzmowi i klerykalizmowi, jako niebezpiecznym zjawiskom wyrastającym w ówczesnym czasie z chrześcijaństwa. Praca składa się z dwóch części: analityczno-krytycznej oraz epistemologiczno-krytycznej. W drugiej części rozprawy teolog odwołuje się do elementów krytyki chrześcijaństwa sformułowanej przez pastora syna Fryderyka Nietzschego (1844-1900). Kesselring wykazuje niedoskonałość koncepcji autora *Tako rzecze Zaratustra* (Kesselring 1937, 109).

Godnym podkreślenia jest fakt, że w dalszej części rozprawy polski teolog odwołuje się do myśli apologetycznej ojców nurtu dialektycznego,

czyli K. Bartha, F. Gogartena oraz E. Brunnera. Dowodzi to, że warszawska teologia ewangelicka pozostawała w dialogu z najnowszą dyskusją teologiczną toczącą się na wiodących europejskich uniwersytetach, a sam Kesselring był na bieżąco z lekturą najnowszych dzieł teologicznych. Nie oznacza to, że polski teolog zgadzał się z poglądami swoich rówieśników, nazywając je wręcz „akrobatycznymi sztuczkami teologii dialektycznej” (Kesselring 1937, 118nn). Kesselring wielokrotnie podkreślał, że bliższe mu są pozycje tradycyjnego protestantyzmu.

Kolejna, tym razem obszerna rozprawa R. Kesselringa, *Tolerancja jako zasada i podstawa życia religijnego, moralnego i społecznego*, została opublikowana w dwóch częściach na łamach ostatnich przed wojną wydań „Rocznika Teologicznego”. Była to wielowątkowa analiza szeroko rozumianej problematyki tolerancji (Kesselring 1938, 283-340. Kesselring 1939, 319-415).

Jak wskazał autor, tolerancja to szczególnie ważne zagadnienie dla polskiego protestantyzmu XVI wieku, a zwłaszcza dla Braci Polskich, którym Kesselring poświęcił wcześniejszą rozprawę historyczną. Autor wskazuje na szczególnie udział Rzeczypospolitej w propagowaniu idei tolerancji, wypuklając szczególne znaczenie ruchu Braci Polskich.

Widać rozwój myśli polskiego teologa. Dostrzega on już przekaz teologii dialektycznej, a zwłaszcza koncepcję etyki szwajcarskiego teologa ewangelicko-reformowanego Emila Brunnera (1889-1966), nazywając ją „najlepszą etyką naszych czasów” (Kesselring 1938, 296)⁷. U tego dialektyka, którego wraz z Barthem krytykował w poprzednim tekście, odnajduje fundament moralnego działania człowieka: „każdy byt człowieka jest bytem w odpowiedzialności” (Kesselring 1938, 296). Brunner próbował odnaleźć drogę pośrednią pomiędzy luterąską etyką porządków i klasyczną reformowaną moralnością opartą o przykazania – ta formuła znalazła szczególne uznanie u warszawskiego systematyka.

⁷ Kesselring odwoływał się do sztandarowego dzieła z zakresu etyki teologicznej: Brunner 1932.

W dalszych partiach rozprawy Kesselring formułuje fundamentalne zasady etyki: zasadę odpowiedzialności, wolność jako przesłankę moralnego działania.

W następnej części Kesselring koncentruje się na dziejach tolerancji, wskazując, że Kościoły chrześcijańskie nigdy nie były ostoją tolerancji. Autor wskazuje na wyjątkowość Polski, jeśli chodzi o szerzenie i praktykowanie idei tolerancji. Na końcu autor zwraca się z apelem o tolerancję. Tekst, pisany w kontekście końca lat 30. XX wieku w Europie, zasługuje na uwagę. Lata II Wojny Światowej przerwały pracę naukową i akademicką Kesselringa, podobnie jak i innych profesorów warszawskiej *alma mater*. Uniwersytet po wkroczeniu wojsk niemieckich do Warszawy przestał funkcjonować.

Według jednej z relacji, władze niemieckie mianowały go nawet dziekanem nieistniejącego formalnie Wydziału Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego, czym zraził do siebie pozostałych kolegów, którzy stanowczo nie przystąpili do tej mistyfikacji okupanta, próbując prowadzić tajne nauczanie, co ze względu na rozproszenie studentów nie było możliwe (Gastpary 1974, 43).

W. Gastpary podaje jednak w innym miejscu, że Kesselring został wybrany dziekanem Wydziału jeszcze przed wybuchem wojny i dodaje, że w obliczu warunków wynikłych w następstwie wojny i okupacji oraz chwiejnej postawy, zrezygnował ze stanowiska dziekana (Gastpary 1981, 190). Później ten historyk i świadek wydarzeń milczy o postawie Kesselringa, wzmiankując jedynie o jego faktycznym odejściu z Wydziału, którego władze spotkały się na 6 tajnych spotkaniach rady wydziału.

Podczas wojny Kesselring opublikował w języku niemieckim, nakładem parafii miejskiej w Nowym Sączu, monografię poświęconą historii miasta i regionu w aspekcie niemieckiego osadnictwa (Kesselring 1941).

Po zakończeniu wojny, mimo deklaracji przynależności do narodowości polskiej oraz deklaracji dalszej pracy w Uniwersytecie Warszawskim, Rudolf Kesselring nie został rehabilitowany. Konsekwencją decyzji władz komunistycznych była konieczność opuszczenia powojennej Polski

(Kneifel 1967, 110). Po przyjeździe do Niemiec został nauczycielem religii w Bayreuth, po czym przeniósł się do Koblencji. Zmarł w roku 1961 w Pfronten im Allgäu (Prof. Dr. Dr. Rudolf Kesselring, 1999), w południowej Bawarii.

Lata powojenne

Bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w roku 1945, rozpoczyna stopniowo pracę Uniwersytet Warszawski. Zajęcia z zakresu teologii systematycznej powierzono ks. Wiktorowi Niemczykowi (1898-1980)⁸. Został on niejako dziejowo zmuszony do przekwalifikowania się i podjęcia zajęć z teologii systematycznej, chociaż doktorat obronił z biblistyki w roku 1932, a habilitował się z zakresu religionistyki w 1937 r. na podstawie rozprawy *Zagadnienie cierpienia w religii i filozofii*. Była to pierwsza habilitacja przeprowadzona na wydziale teologii ewangelickiej, a także pierwsza w Polsce rozprawa habilitacyjna w zakresie religioznawstwa.

Konsekwencją wyboru zainteresowań badawczych W. Niemczyka było to, że problematyka dogmatyczna oraz etyczna nie stanowiła dla niego priorytetu i nie pozostawił po sobie ani książki, ani też poważniejszych artykułów z zakresu omawianego przez nas działu teologii, jakim jest systematyka.

Do najważniejszych dzieł tego nietuzinkowego myśliciela, zwanego w kręgu studentów *homo religiosus*, zaliczyć należy skrypty, czyli podręczniki akademickie do historii religii, filozofii religii oraz opracowanie syntetyczne historii dogmatu (Niemczyk W. 1962; ²1986 Niemczyk W. ²1987; Niemczyk W. 1961). Wiktor Niemczyk wydał również eklektyczny skrypt do dogmatyki ewangelickiej, będący kompilacją napisaną doraźnie na potrzeby studentów (Niemczyk W. 1967).

Wiktor Niemczyk był także wybitnym tłumaczem Pisma Świętego. Jego zdolności translatorskie zostały także wykorzystane przy

⁸ Wiadomości biograficzne na podstawie: Niemczyk 2002, 371-373.

tłumaczeniu na język polski dzieł Marcina Lutra. W tym dorobku największe znaczenie ma przekład z łacińskiego oryginału traktatu *De servo arbitrio* autorstwa wittenberskiego Reformatora, wydany tuż przed śmiercią tłumacza, w 1979 roku. Wiktor Niemczyk przetłumaczył również programowy traktat etyczny Lutra z roku 1520 *O wolności chrześcijańskiej* (Luter 1991). Niemczyk był autorem szeregu pionierskich na gruncie polskim opracowań historycznych z zakresu ksiąg wyznaniowych luteranizmu i teologii Lutra (Maciuszko 1990, 46).

W roku 1954 pełnił on funkcję dziekana wydziału teologii ewangelickiej. Wtedy władze komunistyczne podjęły decyzję o „wyodrębnieniu” wydziałów teologicznych ze struktury Uniwersytetu Warszawskiego i powołaniu do życia Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie (Maciuszko 2005, 13). Ks. Wiktor Niemczyk został pierwszym rektorem tej nowej, ekumenicznej uczelni. Jednocześnie, aż do przejścia na emeryturę pełnił funkcję kierownika katedry Teologii Systematycznej w ChAT, to jest do roku 1967, prowadząc wykłady z wielu różnych obszarów teologii. Stanowisko kierownika w katedrze objął następnie metodystyczny duchowny, ks. Witold Benedyktowicz (1921-1997). Jego działalność wykracza jednak poza ramy opracowania dotyczące ewangelickiej teologii systematycznej w ramach Uniwersytetu Warszawskiego.

Bibliografia

- Alabrudzińska, Elżbieta. 2004. *Protestantyzm w Polsce w latach 1918-1939*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Bartel, Oskar. 1963. *Protestantyzm w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo „Zwiastun”.
- Bendza, Marian. 2005. „Rocznik Teologiczny ChAT” W 50 lat *Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej 1954-2004*. 131-138. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- Brunner, Emil. 1932. *Das Gebot und die Ordnungen. Entwurf einer protestantisch-theologischen Ethik*. Zürich: Zwingli-Verlag.

- Gastpar, Woldemar. 1974. „Wydział Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego.” *Rocznik Teologiczny* 16: 5-51.
- Gastpar, Woldemar. 1981. *Protestantyzm w Polsce w dobie dwóch wojen światowych*, Cz. II: 1939-1945. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- Gryniakow, Jerzy. 1972. *Ekumeniczne dążenia protestantyzmu polskiego od traktatu warszawskiego 1767/68 do II wojny światowej*. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- Hintz, Marcin. 2007. *Etyka ewangelicka i jej wymiar eklezjalny. Studium historyczno-systematyczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT.
- Kesselring, Rudolf. 1926. *Die Einigungsbestrebungen der Evangelischen Kirchen in Polen*. Lwów.
- Kesselring, Rudolf. 1929. *Die evangelische Kirchengemeinde Lemberg von ihren Anfängen bis zur Gegenwart [1778-1928]. Zur Feier des 150. jährigen Bestehens der Kirchengemeinde im Auftrag des Presbyteriums dargestellt*. Lwów.
- Kesselring, Rudolf. 1932. *Wiara w Boga i jej znaczenie dla życia duchowego ludzkości: wykład inauguracyjny przy obejmowaniu katedry teologii systematycznej na Uniw. Warsz.* Warszawa.
- Kesselring, Rudolf. 1934a. *Quo vadis, Ecclesia Evangelica? Krytyczne uwagi odnośnie Kościoła Ewangelickiego Trzeciej Rzeszy*. Warszawa.
- Kesselring, Rudolf. 1934b. *Ulryk Zwingljusz. W 450 rocznicę urodzin wielkiego teologa i reformatora*. Warszawa.
- Kesselring, Rudolf. 1936. *Znaczenie psychoanalizy i psychologii indywidualnej we współczesnym systemie wychowawczym*. Warszawa.
- Kesselring, Rudolf. 1937. „Chrześcijaństwo i Kościół w walkach światopoglądowych dni dzisiejszych”, *Rocznik Teologiczny* 2: 37-133.
- Kesselring, Rudolf. 1938. „Tolerancja jako zasada i podstawa życia religijnego, moralnego i społecznego cz. I.” *Rocznik Teologiczny* 3: 283-340.

- Kesselring, Rudolf. 1939. „Tolerancja jako zasada i podstawa życia religijnego, moralnego i społecznego cz. II.” *Rocznik Teologiczny* 4: 319-415.
- Kesselring, Rudolf. 1941. *Neu-Sandez und das Neu-Sandezer Land. Ihre deutsche Vergangenheit und Aufbauarbeit 1230-1940*. Neu-Sandez (Nowy Sącz).
- Kneifel, Eduard. 1964. *Geschichte der Evangelisch-Augsburgischen Kirche in Polen*, Niedermarschacht an der Elbe: Selbsverlag der Verfassers.
- Kneifel, Eduard. 1967. *Die Pastoren der Evangelisch-Augsburgischen Kirche in Polen*, Eging: : Selbsverlag der Verfassers.
- Krebs, Bernd, 1998. *Państwo. Naród. Kościół. Biskup Juliusz Bursche a spory o protestantyzm w Polsce w latach 1917-1939*, tłum. J. Serczyk, Bielsko-Biała: Ośrodek Wydawniczy „Augustana”.
- Luter, Marcin. 1991. *O wolności chrześcijańskiej*, przeł. W. Niemczyk, Warszawa: Znaki Czasu.
- Maciuszko, Janusz Tadeusz. 1990. „Ewangelicka teologia i religiologia w Polsce w latach 1945-1990.” *Rocznik Teologiczny* 32 (2): 31-65.
- Maciuszko, Janusz Tadeusz. 2004. „Dzieje Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w latach 1954-1966”, W *50 lat Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej 1954-2004*, 9-30. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- Niemczyk, Paweł. 2002. „Życiorys Wiktora Niemczyka” W M. Luter, *De servo arbitrio. O niewolnej woli*. tłum. z łac. W. Niemczyk. 371-373. Świętochłowice: Towarzystwo Upowszechniania Myśli Reformacyjnej Horn.
- Niemczyk, Wiktor. 1961. *Historia dogmatów*. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- Niemczyk, Wiktor. 1967. *Dogmatyka ewangelicka (system)*. Warszawa.
- Niemczyk, Wiktor. 1986 (1962). *Historia religii*. Wyd. 2. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- Niemczyk, Wiktor. 1987. *Filozofia religii*. Wyd. 2. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.

- Opalski Kamil. 1992. „Karol Serini.” *Ars Regia: czasopismo poświęcone myśli i historii wolnomularstwa* 1: 100-101.
- Orawska, Ewa, opracowanie. 2005. „Ks. Karol Serini”. Dostęp 2016.09.23. <http://www.zgierz.luteranie.pl/index.php/ks-karol-serini-w-130-rocznice-urodzin>.
- Otto, Rudolf. 1993. *Świętość. Elementy irracjonalne w pojęciu bóstwa i ich stosunek do elementów racjonalnych*. Tłum. B. Kupis. Wrocław: Thesaurus Press.
- Piszczyński, Edmund. 1995. *Colloquium Charitativum w Toruniu A. D. 1645. Geneza i przebieg*. Toruń: Wydawnictwo Konserwatora Diecezjalnego. Kuria Diecezjalna.
- „Pogrzeb śp. ks. prof. Karola Seriniego.” 1931. *Jednota. Organ Polskiego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego* 10, 167.
- „Prof. Dr. Dr. Rudolf Kesselring.” 1999. Dostęp 2016.09.24. <http://www.galilien-deutsche.de/news/19/99/Prof-Dr-Dr-Rudolf-Kesselring.htm>.
- Rej, Krzysztof Jan. 2000. *Ewangelicka służba duszpasterska w Wojsku Polskim 1919-1950*. Warszawa: Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe.
- Serini, Karol. 1926a. *Filozofia religii szkoły badeńskiej*. Warszawa.
- Serini, Karol. 1926b. *Istota teologii*. Odbitka z „Jednoty”. Warszawa.
- Serini, Karol. 1933. *Symbol w wolnomularstwie*. Warszawa. Reprint 1992: *Ars Regia: czasopismo poświęcone myśli i historii wolnomularstwa* 1: 101-124; Reprint 2014: Sandomierz: Armoryka.
- Serini, Karol. 1934. *Życie, nauka i religia*. Warszawa.
- Suess, Adolf. 1934. „In Memoriam Karol Serini.” W Karol Serini. *Życie, nauka i religia (Wydanie pośmiertne)*. Warszawa.
- Szeruda, Jan. 1952. *Zarys dziejów teologii ewangelickiej w Polsce*. Kraków.
- Tokarczyk, Andrzej. 1988. *Ewangelicy polscy*. Warszawa: Interpress.
- Wijaczka Jacek. 2014. „Reformacja w Koronie w XVI w. – sukces czy niepowodzenie?” *Gdański Rocznik Ewangelicki* 8: 13-34.
- Wojak, Tadeusz. 1982. „Wspomnienie o księdzu profesorze Karolu Serinim.” *Rocznik Teologiczny* 24 (1): 137-157.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LIX

Zeszyt 3

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2017

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Ślawik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr Jerzy Sojka

Skład komputerowy – Łukasz Troc

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Miodowa 21c, 00-246 Warszawa tel. +4822 635-68-55

Nakład: 200 egz., objętość ark. wyd.: 12,6

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10,
15-703 Białystok

Spis treści

ARTYKUŁY:

METROPOLITA SAWA (MICHAŁ HRYCUNIAK), ANDRZEJ BACZYŃSKI, <i>Duch Święty w dziele uświęcenia człowieka</i>	373
MARCIN HINTZ, <i>Badania w zakresie teologii systematycznej w Wydziale Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego</i>	405
JERZY OSTAPCZUK, <i>Rozważania o genezie cyrylickiego kijowskiego ewangeliarza pełnego z 1707 roku</i>	425
WŁODZIMIERZ WOŁOSIUK, <i>Fenomen sakralny twórczości wokalne Aleksego Turenkova</i>	469
ZBIGNIEW KAŹMIERCZAK, <i>Kwakryzm liberalny jako odpowiedź na współczesną wielość kulturowo-religijną</i>	509
MARCIN RZEPKA, <i>Historiografia pentekostalna i postkolonializm: przewartościowania i reinterpretacje</i>	527

JUBILEUSZE:

WILHELM SCHWENDEMANN, <i>Sola Scriptura - eine Anfrage an das Bibelverständnis Martin Luthers</i>	549
WILHELM SCHWENDEMANN, <i>Was jeder Evangelische wissen muss – Basics des Christentums – eine Gesprächsveranstaltung</i>	575
KAROL TOEPLITZ, <i>Wyjście (ucieczka?) z Egiptu</i>	595

RECENZJE:

Bartuschat, Johannes i Franca Strologo, red. 2016. <i>Carlo Magno in Italia e la fortuna dei libri di cavalleria</i> . Ravenna: Longo Editore. Ss. 511. (bp Andrzej F. Dziuba).	613
Joseph F. O’Callaghan. 2016. <i>Rekonkwista. Krucjaty w średniowiecznej Hiszpanii</i> . Przekład Jan Szkudliński. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. Ss. 397 (bp Andrzej F. Dziuba).	621
Wykaz autorów	629

Wykaz autorów

- Baczyński Andrzej**, a.baczynski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Miodowa 21c, 00-246 Warszawa
- Hintz Marcin**, hintz@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Miodowa 21c, 00-246 Warszawa
- Każmierczak Zbigniew**, zkazmierczak@gmail.com, Uniwersytet w Białymstoku, Instytut Socjologii i Kognitywistyki, Pl. NZS 1, 15-420 Białystok
- Ostapczuk Jerzy**, j.ostapczuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Miodowa 21c, 00-246 Warszawa
- Rzepka Marcin**, marcin.rzepka@upjp2.edu.pl, Instytut Historii UPJPII ul. Kanonicza 9, 31-002 Kraków
- Metropolita Sawa (Michał Hrycuniak)**, m.hrycuniak@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Miodowa 21c, 00-246 Warszawa
- Schwendemann Wilhelm**, schwendemann@eh-freiburg.de, Evangelische Hochschule Freiburg, Bugginger Straße 38, 79114 Freiburg
- Toeplitz Karol**, teologia@chat.edu.pl, emerytowany profesor zwyczajny w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, ul. Miodowa 21c, 00-246 Warszawa
- Wołosiuk Włodzimierz**, w.wolosiuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Miodowa 21c, 00-246 Warszawa